

BULDAN ÖRNEĞİNDE DENİZLİ YÖRESİ ALEVİ-BEKTAŞI KÜLTÜRÜ

Prof. Dr. Filiz KILIÇ*, **Araş. Gör. Tuncay BÜLBÜL****,
Uzm. Coşkun KÖKEL***

**Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk
Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Müdürü: fkilic@gazi.edu.tr*

**Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: tbulbul@gazi.edu.tr

****Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi:
ckokel@gazi.edu.tr*

Temellerini Türk Kültürü ve İslam dininden alan Alevilik-Bektaşilik, Türklerin binlerce yıl öteden sürdürerek getirdikleri milli kültür unsurları ile on iki imam, ehl-i beyt gibi İslami-dini öğelerin evrensel erdem ve değerlerle sentezi şeklinde tanımlanabilir.

Türkler binlerce yıllık tarihi geçmişe sahip olan bir millet olarak dinamik müstakil bir kültür oluşturmuşlardır. Türk kültürü ve medeniyeti, dünya uygarlık tarihinin en önemli ve zengin parçalarından biridir.

Türkler Gök Tanrı, Şamanizm, Budizm, Maniheizm ve benzeri inançlarla olan temaslarının devamında VIII. yüzyıldan itibaren İslam dini ile tanışarak Müslüman kimliği almaya başlarlar.

XII. yüzyıla gelindiğinde Türkler, İslam kültürünün karizmatik temsilcilerini yetiştirerek dini hayatı düşünsel, tasavvuf ve felsefi açıdan anlamlandırma ve içselleştirme noktasına ulaşırlar.

Özellikle Hoca Ahmet Yesevi söylediği hikmetlerle¹ başta Horasan coğrafyası olmak üzere Türkistan'da bir nevi "Türk Müslümanlığı" olarak ta tanımlanabilecek bir öğretinin bayraktarlığını yapar.

¹ Bozkurt Güvenç, **Türk Kimliği (Türk Tarihinin Kaynakları)**, Ankara, 1994, s. 102.

Horasan Türk tasavvuf geleneği ezoterik ve teofizik çözümlerinin temeline ilahi aşk ve kamil insan öğelerini alarak gelişir.

XIII. yüzyıl, Moğol hareketi üzerine Horasan'dan Anadolu'ya konar-göçer Türkmen topluluklarının büyük kitleler halinde göç ettiği dönemdir². Boy, aşiret, oymak, oba gibi sosyal üniteler halinde Anadolu'nun farklı yörelerine dağılan Türkmenler, kurdukları yerleşim birimleriyle Küçük Asya'nın Türkleşme ve İslamlaşma sürecinin ana öznesi olurlar³.

Düşün dünyalarının temelini Hoca Ahmet Yesevi geleneğinin oluşturduğu dede, baba gibi unvanlarla anılan derviş toplulukları, Türkmenlerin Anadolu'daki iskânlarında birer sosyal dini lider olarak görev yaparlar.

Türkmenlerin göçüyle Horasan tasavvuf öğretisine bağlı birçok derviş grupları da Anadolu'ya yönelir⁴. Anadolu'da Hacı Bektaş Veli merkezli olarak örgütlenen Türkmen kocaları, XIII. yüzyıl Anadolu'sunun tüm siyasi, sosyal, kültürel ve iktisadi problemleriyle mücadeleyi misyon edinerek birer tarihsel-karizmatik kişilik pozisyonuna ulaşırlar.

Klasik Alevi-Bektaşî metinleri incelendiğinde Kolu Açık Hacım Sultan, Karadonlu Can Baba, Sarı Saltık, Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli), Abdal Musa Sultan, Geyikli Baba, Otman Baba gibi birçok Oğuz bilgesinin bu misyona hizmetlerinin betimlendiği görülür.

Anadolu Türk tarihine bakıldığında XIII. yüzyıla beraber temellenen ve gelişme gösteren Alevi-Bektaşî kültürünün bu topraklarda ocak-dede, tekke-baba şeklinde iki yapı üzerine geliştiği gözlemlenir. Her iki yapının da etnik kimlik olarak Anadolu coğrafyasında demografik açıdan yoğunluk gösteren Oğuz Türklerini, Türkmenleri temel aldığı görülür.

Alevi-Bektaşî etiği, tarihten günümüze ulaşacak şekilde özellikle Kayı, Bayat, Kargın, Çepni, Beğdilli gibi Türkmen boylarında tamamen olmasa da yoğunluklu olarak varlık gösterir. Bu bağlamda "Tahtacılar" olarak anılan Türkmen topluluğu da Alevi-Bektaşî söyleminin düşünce olarak etkinliğinin bulunduğu bir diğer kitledir. "Ağaçeri" olarak ta anılan Tahtacıların bu unvanı almalarının sebebi dağlık bölgelerde yaşamaları ve ekonomik faaliyet olarak orman ve ağaç işleri ile uğraşmalarıdır.⁵

Yoğun şekilde Akdeniz, Toroslar, Batı Anadolu, İç Ege ve Güney Marmara yörelerinde yaşayan Tahtacıların, iktisadi mesailerini ormancılık ve ağaç işçiliğinin ifadesi olan "Tahtacı" teriminin zaman içerisinde bu Türkmen kitlenin inanç kimliğini de ifade eder hale geldiği görülür⁶.

² Faruk Sümer, **Oğuzlar (Türkmenler)**, İstanbul, 1999, s. 177.

³ Mehmet Eröz, **Yörükler**, İstanbul, 1991, s. 74.

⁴ Faruk Sümer, **a.g.e.**, s. 178.

⁵ Faruk Sümer, **a.g.e.**, s. 178.

⁶ Mehmet Eröz, **Türkiye'de Alevilik-Bektaşîlik**, Ankara, 1990, s. 22.

Akdeniz ve Ege bölgeleri Alevi-Bektaşî kültürünün ana temsilcilerinden olan Tahtacılar, Anadolu Türk kültürünün önemli bir parçası oldukları gibi Anadolu Alevi-Bektaşî kültür evreninin içerisinde yer alan özgün ve otantik grupların da başında gelirler. Tahtacılar da ocak aidiyeti olarak müstakil özellik gösteren iki inanç-dede ocağı bulunur⁷. Bu iki ocağın biri; Tahtacıların yoğun oranda bağlı bulunduğu Yanyatır Ocağıdır. Yanyatır Ocağı'nın merkezi İzmir, Narlıdere'dir. İkinci ocak ise Aydın, Reşadiye merkezli Hacı Emirli Ocağı'dır⁸.

Yanyatır Ocağı “ Yanın yatır” şeklinde de tanımlanmıştır⁹. Yanyatır ocaklı dedeleri dip dedeleri olarak Dur Hasan Dede'yi kabul ederler. Dur Hasan Dede'nin türbesi, Adana, Ceyhan ilçesi, Durhasandede köyünde bulunmaktadır. Durhasandede köyü, Adana yöresinin önemli Tahtacı-Alevi kimlikli yerleşim birimlerindedir.

Hacı Emirli ocaklıları da dip dedeleri olarak Gaziantep, İslahiye İlçesi, Çerçilli Köyü'nde mekanı bulunan İbrahim-i Sâni'yi anarlar¹⁰.

Tahtacı Alevi Türkmenlerinin “oymak” şeklinde ifade edilen toplumsal yapılanışlarını günümüze kadar devam ettirdikleri yapılan alan çalışmaları ile tespit edilmiştir. Bu oymaklar; Çobanlı, Çaylak, Sivri Külahlı, Cingöz, Üsküdarlı, Enseli, Ala Abalı, Çiçili, Mazıcı, Kâhyalı, Gökçeli, Nacarlı, Şehepli, Kabakçı, Aydınlı¹¹ şeklinde adlar taşımaktadırlar.

Tahtacıların sosyal düzeninde Tahtacı kimliğinin, oymak bilinci ve ocak mensubiyeti ile iç içe bir nitelik gösterdiği görülür.

Denizli, erken dönemden itibaren Türkmen topluluklarının iskânı bağlamında Türkleşme sürecinin başladığı bölgelerdendir. Denizli yöresi Alevi-Bektaşî kültürünü de bu bağlamda ele almak gerekir.

Denizli toprakları, Alevi-Bektaşî menkıbelerinde, mitsel anlatılarında adı sıklıkla ve saygıyla anılan Türkmen dervişlerinin faaliyet sahalarındandır.

Alevi-Bektaşî kültürünün yetkin temsilcilerinden Sarı İsmail Sultan, Denizli bölgesinde söylem ve iskân çalışmaları göstermiştir. Denizli yöresi Alevi-Bektaşîlerinin büyük saygınlık duyarak ziyaret ettikleri Sarı İsmail Sultan'ın türbesi, Tavas, Tekkeköy'dedir. Sarı İsmail Sultan'ın Kütahya, Tavşanlı, Dedeler köyünde de bir makamı vardır. Dedeler köyünde Sarı İsmail Sultan soyundan geldiği kabul edilen ocaklı dedeler bulunmakta olup çevre köylerde kendilerine bağlı talip toplulukları yaşamaktadır. Sivas, Kayseri illerine bağlı birçok yerleşim biriminde de Sarı İsmail Sultan Ocağı'na bağlı kitlelerin yer aldığı bilinmektedir. Denizli yöresinde Alevi-Bektaşî geleneğinin önemli temsilcilerinden Teslim Abdal ve Kazak Abdal'ın adına türbeler de bulunmaktadır.

⁷ Yusuf Ziya Yörükân, **Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar**, Ankara, 1998, s. 141.

⁸ Yusuf Ziya Yörükân, **a.g.e.**, s. 141; Bedri Noyan, **Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevilik**, C. VII., Ankara, 2006, s. 199.

⁹ Yusuf Ziya Yörükân, **a.g.e.**, s. 142.

¹⁰ Yusuf Ziya Yörükân, **a.g.e.**, s. 479.

¹¹ Yusuf Ziya Yörükân, **a.g.e.**, s. 178.

Günümüzde de öğreti, Denizli'nin farklı ilçelerine bağlı onlarca köyde tüm dinamizmi ile devam etmektedir. Bu yerleşim birimlerinde Alevilik ve Bektaşiliğin, Babagan Bektaşî kolu ve dedegan ocak sistemi gibi alt grupları varlıklarını sürdürmektedir.

Buldan ilçesi de Denizli yöresi Alevi-Bektaşî yapılanışının önemli bir parçasıdır. Buldan Aleviliği, Tahtacı Türkmenleri tarafından temsil edilmektedir.

Buldan Tahtacıları yapılan saha çalışmalarında anavatanlarının Horasan olduğunu ve atalarının yaklaşık 450 yıl önce Manisa, Kula yöresinden gelerek Süleymanlı Köyü, Korubaşı Mahallesi ile Alandız ve Bakacak köylerine yerleştiklerini aktarmışlardır. Her üç köyde de ocak olarak hem Yanyatır hem de Hacı Emirli ocaklarına bağlı Tahtacı-Aleviler yaşamıştır. Yüzyıllar boyunca klasik meslekleri olan ormancılık, ağaç işçiliğini devam ettiren Buldan Alevileri köylerinde kültürlerini tüm canlılığı ile devam ettirmişlerdir.

Üç köyde yerleşik Tahtacı grup, 1950'li yıllarda orman kesim uygulamalarına getirilen yeni uygulamalar dolayısı ile başta Buldan ilçe merkezi olmak üzere Denizli, Nazilli, Sarayköy, Alaşehir yörelerine göç etmişlerdir. Yurtdışına da kalabalık bir grup çalışmak üzere gitmiştir. Günümüzde üç köyde de Tahtacı-Alevi kalmamıştır.

1950'li yıllarla Buldan merkeze yerleşen Tahtacı grup, 1980'li yıllara kadar düzenli olarak inanç ritüellerini, geleneklerini devam ettirmişlerdir. İlçe merkezindeki Alevilerin cem ayinlerini yönetmek için her iki ocağa mensup dedeler yöreyi ziyaret etmişlerdir.

Denizli yöresi Alevi kültürünün önemli bir diğer parçası Evcî Türkmenleridir. Evciler de önemli bir Türkmen topluluğu olarak Anadolu'nun farklı yörelerinde yerleşmişlerdir. Yaygın şekilde inanç kimliği olarak Alevi-Bektaşî geleneğe sahip olan Evciler ocak mensubiyeti olarak Malatya merkezli Şah İbrahim Veli ve Gaziantep merkezli İmam Musa Kazım ocaklarına bağlıdırlar. Denizli'nin farklı Alevi-Bektaşî köylerinde yaşayan Evcî Alevi Türkmenleri aynı inanç yorumuna sahip Tahtacı Alevi Türkmenleri ile sosyal, kültürel bağlara sahiptirler. Bu bağlamda Buldan Tahtacıları'nın Şah İbrahim Veli Ocağı'na bağlı Evcî Türkmenleri ile musahip oldukları yapılan saha çalışmalarında tespit edilmiştir. Alevi kültüründe tarikat kardeşi olmak şeklinde ifade edilen musahiplik, geleneğin temel kurumlarından biridir. Buldan Tahtacıları ile Evcî Türkmenleri arasında yaşanan musahip olma uygulaması, inanç birliğinin dayanışma olgusuna yaptığı katkıyı göstermesi açısından önemlidir.

Anadolu Alevi-Bektaşî öğretisinin, mitsel, rituel ve dinsel tapınma gelenekleri arasında önemli bir költ de türbeler, yatırlar, makamlar ve bu kutsal mekânların etrafında oluşan pratiklerdir.

Buldan Tahtacılarında da türbe kültürü ve buna bağlı olarak gelişen adak, hayır geleneği Bakacak Köyündeki "Bakacak Dedesi" adını taşıyan mekân etrafında oluşmuştur.

Yüzyıllar boyunca Buldan Tahtacıları, Bakacak Dede Türbesine adak adanmış, adak kurbanı kesmiş ve bu mekânı kutsamışlardır.

Günümüzde Buldan Aleviliği, 1950'li yıllarla beraber köylerden göç ederek ilçe merkezine yerleşmiş yaklaşık on hane Tahtacı aile tarafından temsil edilmektedir. Buldan Tahtacıları kent yaşamı içerisinde kültür ve inanç geleneklerini koruma ve devam ettirme gayreti içerisinde olduklarıdır.

Anadolu Aleviliği ile ilgili yapılacak sosyolojik, antropolojik, etnolojik içerikli çalışmalar bu kültürün tarihsel ve düşünsel dayanaklarını bilimsel açıdan ortaya koyacaktır. Yapılacak bu çalışmalarla Anadolu Türk kültür ve tarihi ile ilgili önemli materyaller sağlanacaktır. Denizli yöresi Alevi-Bektaşî kültürü hakkında gerçekleştirilecek akademik çalışmalar Anadolu Alevi-Bektaşî geleneğinin önemli parçalarından biri olarak Denizli Aleviliğinin ve Bektaşîliğinin temel noktalarının belirlenmesini sağlayacağı gibi yöre Türk kültür ve tarihi ile ilgili çalışmalarda yeni açılımlar oluşturacaktır.

KAYNAK KİŞİLER:

Mehmet Can, Yaş: 73, Buldan İlçe Merkezi.

Ayşe Can, Yaş: 73, Buldan İlçe Merkezi.

Kemal Buruk, Yaş: 57, Buldan İlçe Merkezi.

